

Gudsbilde, moralnorm og samlivsetikk: Noen momenter til en samtale som ikke fins.

Knut Alfsvåg

1. Problemstilling.

I Den norske kirkes lederskap har det skjedd store endringer i samlivsetikken i løpet av de siste tretti år. Et konkret uttrykk for det er kirkelig støtte til Pride-markeringene. Endringene har skapt mye støy, men det har vært lite debatt om deres forutsetninger og implikasjoner. Denne artikkelen er et forsøk på å bøyte på det. Først vil jeg si litt om en rasjonelt og bibelsk fundert forståelse av livet i verden, og så vil jeg undersøke den nye samlivsetikken i lys av dette.

2. Den ubetingede kjærlighetens nærvær

Forståelsen av hvordan vi bør leve, henger nært sammen med virkelighetsforståelsen, og dermed også med forståelsen av verdens opphav. Til tross for stadige framskritt i erkjennelse, kjenner vi ikke dette opphavet. Verden er imidlertid utvilsomt å forstå som gave. Vi er ikke vårt eget opphav hverken som kollektiv eller individer. Om gaven er å forstå som velsignelse eller tragedie, er imidlertid uklart.

Bibelen kaller verdens opphav for Gud og forstår verden og livet som Guds gaver. Også Bibelen fastholder verdens grunnleggende tvetydighet ved å framholde at Guds – og dermed også verdens – godhet med entydighet bare lar seg avlese av Guds historie med det utvalgte folket slik den kulminerer i den bibelske fortellingen om Jesu død og oppstandelse. Her ligger altså fundamentet for et tillitsfullt gudsforhold, samtidig som et slikt tillitsfullt gudsforhold umiddelbart får konsekvenser for oppfatningen av hvordan vi bør leve.

Både i skapelsens og frelseshistoriens sammenheng framstår Guds nærvær i verden på denne måten som den ubetingede kjærlighetens nærvær. At det er slik verden er innrettet, lar seg ikke begrunne rasjonelt entydig, men når det begrunnes gjennom Jesus-fortellingen, framstår det heller ikke som irrasjonelt. Observasjoner til støtte for tanken om verdens grunnleggende godhet og skjønnhet er det ikke vanskelig å finne, samtidig som det uten en Jesus-forankret virkelighetsforståelse er vanskelig å avgjøre hvor stor vekt de har i forhold til erfaringer som peker i andre retninger.

3. Ubetinget kjærlighet som absolutt forpliktelse

På tross av verdens moralske tvetydighet, har Bibelen bevart minnet om en opprinnelig uskyldtilstand bortenfor konflikten mellom godt og ondt, hvor menneskenes tillit til Gud og til hverandre var absolutt og uinnskrenket. Målsettingen for Jesu tjeneste var å gjenopprette denne uskyldtilstanden. Jesus framstiller derfor seg selv som manifesteringen av den ubetingede, guddommelige kjærligheten og gjør samtidig denne kjærlighetens til norm for sine disipler: «Slik jeg har elsket dere, skal dere elske hverandre.» Han krever derfor av sine etterfølgere at de skal være fullkomne, slik deres himmelske Far er fullkommen. Den ubetingethet som kommer til uttrykk ved verdens og vår eksistens ikke er betinget av våre bidrag og beslutninger gjøres altså til etisk norm. I sin tjeneste manifesterte Jesus denne kjærligheten i form av inkludering av de utstøtte og marginaliserte, samtidig som han var nådeløs i sin kritikk av religiøse autoriteter som omgjorde de absolutte og ubetingede krav til praktiserbare regler og bud, altså det vi gjerne forstår som moralisme. Slik Jesus framstilte og praktiserte det, blir fullkommenhetskravet stående uten kasuistiske modulasjoner.

Det kan se ut som Jesus var svært ubekymret i sin ubetingede inkludering også av de åpenbart umoralske. Tilsynelatende stolte han på den livsforvandlende kraft som ligger i møtet med den guddommelige, uendelige og ubetingede kjærligheten, samtidig som hans kritikk både av de utvalgte folket og dets ledere viser at han var klar over at det ikke alltid går slik. Bekymring for faren for kjærlighetens misbruk ser imidlertid ikke ut til å ha vært det som karakteriserte Jesu tjeneste. Han var Guds Sønn og manifesterte det guddommelige livsideal; kompromisser med bekymret smålighet var ikke hans vei.

4. Samlivsetiske implikasjoner

Sammenhengen mellom gudstro og medmenneskelighet kommer hos Jesus til uttrykk ved at han orienterer sin etiske undervisning etter det dobbelte kjærlighetsbud. Når han konkretiserer dette, står samlivsetiske problemstillinger sentralt. Det er ikke noe overraskende i det; forholdet mellom mann og kvinne står sentralt også i den eneste bibeltekst som skildrer livet i ubetinget gudstillit, nemlig 1 Mosebok 2, som dermed også blir den primære bibelske referanse for det gjenreiste menneskeliv. Samlivet mellom mann og kvinne blir derfor bare hva det er ment å være når seksualiteten utfoldes innen rammen av en utvetydig forpliktelse både til å forholde seg eksklusivt til og ta ansvar for sin ektefelle livet ut, og til å ta ansvar for de barn som normalt vil være resultatet av denne relasjonen. Dette blir nødvendigvis konklusjonen når forståelsen av verden som Guds gave normerer livsutfoldelsen.

For Jesus innebærer derfor den ubetingede nestekjærlighetens anvendelse på mann/kvinne-relasjonen et absolutt forbud både mot skilsmisse og mot seksuelt begjær utenfor ekteskapets ramme. Disiplene oppfattet dette som provoserende strengt, men legger vi til grunn at det er realiseringen av det fullkomne kjærlighetsidealet vi her snakker om, må dette være slik. Å invitere en annen inn i seksualitetens intimsfære uten samtidig å stille seg inn under den absolutte forpliktelsen i forhold til dette medmennesket, kan aldri være uttrykk for ubetinget, uendelig kjærlighet. Dette er den ultimate realisering av metoo-bevegelsens ideal, som avviser alle former for seksuell maktmisbruk.

Men selv om Jesus er svært tydelig på at det er her idealet må plasseres, er han klar over at nestekjærlighetsbudets fulle realisering vil forbli ustabil inntil det fullkomne gudsrikets opprettelse (der seksualiteten også ser ut til å falle bort som orienteringspunkt for livsutfoldelsen). Det kommer til uttrykk både ved at han opprettholder Moselovens adgang til skilsmisse så lenge den ikke får definere ekteskapsforståelsen, og ved at han opptrer betingelsesløst inkluderende også overfor dem som åpenbart kommer til kort i forhold til ekteskapsbudet. Den fortapte sønn hadde sløst vekk en formue på horeri, og den samaritanske kvinne var godt i gang med sitt sjette ekteskapslignende forhold, men de inkluderes likevel forbeholdsløst og umiddelbart. Likevel ser han det altså som absolutt nødvendig å fastholde budets uinnskrenkede gyldighet, og er konsekvent avvisende i forhold til alle forsøk på å relativisere det. I møtet med medmennesket trumfer nestekjærlighetsbudet dets konkretiseringer, men de oppheves ikke. Overfor kvinnen som var grepet i ekteskapsbrudd, uttrykker Jesus dette knapt og konsist: «Heller ikke jeg fordømmer deg. Gå bort, og synd ikke mer fra nå av!» Jesus var grenseløst inkluderende, men han gikk aldri bort fra nestekjærlighetsbudet og 1 Mosebok 2 som ufravikelig moralnorm.

Hos Paulus ser vi hvordan denne tilnærmingen tillempes til menighetsbruk. For Paulus kommer det absolutte og ikke-realiserbare i moralbudet til uttrykk ved at han fastholder loven som en beskrivelse av det som ikke gjøres. Den som mener seg å ha oppfylt loven og derved anser seg for å ha fortrinn for andre, er for Paulus som for Jesus den som står lengst borte fra Guds rike. Samtidig prøver han å gi et visst rom også for det kontekstuelle pragmatiske i sin seksualetiske veiledning for korintermenigheten: Skilsmisse kan på visse betingelser aksepteres, men ekteskapets ansvarliggjøring av ektefellene blir stående som en uoppgivelig ramme for det seksuelle samlivet. Også hos Paulus er det på denne måten nestekjærligheten som skal ivaretas.

5. Samkjønnssex som etisk problem

Selv om Jesus aldri tok eksplisitt stilling til sex mellom mennesker av samme kjønn (bortsett fra muligens en antydning i form av den korte omtalen av mennesker som er uegnet for ekteskap i Matt 19) er det ut fra det jeg her har anført, ikke så vanskelig å tenke seg hvordan han hadde reagert: Han hadde inkludert, vist omsorg og avvist alle som møtte dem som levde slik med annet enn respekt og forståelse, men han ville ikke ha åpnet for å akseptere seksuell praksis utenfor rammen av den livslange mann/kvinne-relasjonen.

Paulus følger dette opp ved å inkludere samkjønnssex på listen av over uakseptabel framferd som ikke skal finnes blant kristne. I forhold til Jesu ubekymrede kombinasjon av ubetinget inkludering og normenes absolutte gyldighet skjer det altså en viss vektforskyvning i retning av det siste elementet, selv om det første også fastholdes i form av evangeliets budskap om benådning av alle syndere. Samtidig tar Paulus også referansen til skapelsesberetningen ett skritt videre ved at samkjønnssex – og her inkluderer Paulus uttrykkelig både mannlige og kvinnelige varianter – forstås som uforenlig med tanken om de to kjønn som uttrykk for menneskets gudbilledlighet. Paulus vurderer altså begjær etter seksuelt samliv med et menneske av samme kjønn ikke bare ut fra Jesu avvisning av alt seksuelt begjær utenfor ekteskapets ramme. Han vurderer det også som uforenlig med en forståelse av menneskets kjønn som er forankret i forståelsen av verden som uttrykk for Skaperens ubetingede godhet.

Det er altså to problemkomplekser vi må ta stilling til når vi skal vurdere den endrede holdning til samkjønnssex som har fått fotfeste i kirken i løpet av de siste tretti år. Hvordan er den å forstå i forhold til det nytestamentlige forbud for alle former for seksuelt begjær som er rettet mot en annen enn den person av motsatt kjønn som en er gift med? Og hvordan er det å forstå i forhold til det nytestamentlige forbud mot samkjønnssex som uforenlig med menneskets gudgitte natur?

6. Samlivsetikk som moralisme

Forbudet mot alle former for seksuelt begjær rettet mot en annen enn den av motsatt kjønn som en er gift med, er et forbud ingen med en normalt fungerende seksualitet noensinne har oppfylt, og det er da også poenget. Dette er et helt sentralt eksempel på hvordan loven slik Jesus og Paulus forstår den, beskriver det som ikke gjøres. Den positive konsekvens av dette er at det stiller alle likt. Her kan ingen heve seg over andre og si at dette har jeg, i motsetning til mine medmennesker, oppfylt. Denne forståelsen av det sjette bud er derfor forankret i den avvisning av tanken om praktiserbare moralbud som ligger til grunn for Jesu kritikk av fariseerne.

Den mulige negative konsekvens av det absolutte moralbudet er at mennesker bebyrdes med krav de ikke har forutsetninger for å leve opp til, og det er mange som har strevd med den. Denne negative konsekvens motvirkes imidlertid av Jesus ved hans ubetingede inkluderingspraksis og hos Paulus ved evangeliet om den ubetingede, uinnskrenkede benådningen. Det absolutte moralbudet, og dermed avvisningen av alle former for moralisme og fariseisme, blir stående, samtidig som alle uten forbehold og betingelser inkluderes i gudsrikets fellesskap. Her er vi ved kjernen av det kristen tro dreier seg om.

Mange framstillinger av kristen etikk, ikke minst av seksualetikken, kjennetegnes av at de nedskriver moralbudet til et nivå hvor det kan praktiseres. Gjør du slik, går det deg bra; gjør du det ikke, går det galt. Pietismens engstelige omgang med adiafora er fremdeles et nærliggende eksempel i vår sammenheng, men det fins mange andre. Konsekvensen er alltid at evangeliet om den ubetingede benådningen omskrives til krav om å gjøre så godt en kan, og kristen tro reduseres til en bunke med praktiserbare moralske retningslinjer. Dette åpner også for fariseisme i form av et skille mellom dem som får dette til, og dem som ikke får det til.

Alle forsøk på å begrunne den nye samlivsetikken jeg har sett, har det til felles at de nedskriver moralbudet til et nivå hvor det kan praktiseres. Forbudet mot alle former for seksuelt begjær utenfor ekteskapets ramme makter en ikke å forholde seg til. Ad ulike veier ender en da opp med påstander om at dette ikke kan være ment slik, og det gjelder i hvert fall ikke oss, så fornuftige og ansvarlige som vi er. Resultatet blir en ny form for adiafora-pietisme, hvor den moralske forargelse retter seg mot konkrete villfarelser de som har sitt på det tørre, ikke begår. Appeller om støtte for skeiv ideologi og for oppslutning om Pride framføres da også på måter hvor ekkoet fra lignelsen om fariseeren og tolleren blir sjenerende tydelig for alle som har ører å høre med: Jeg takker for at jeg ikke er som de andre, de som (enda?) ikke har forstått evangeliet om alle seksuelle ytringsformers likeverd og likeberettigelse.

Om det er mulig å forsvare den nye samlivsetikken på en måte som unngår denne kritikken, vet jeg ikke, men det jeg har erfart så langt, har gjort meg skeptisk. Skal samkjønnssex kunne forsvares, må moralbudet moduleres ned til et annet nivå enn hva det har hos Jesus. Men jeg skal la meg korrigere om noen kan framføre et forsvar for den nye samlivsetikken som ikke rammes av den kritikk at dette i realiteten dreier seg om moralisme i nye gevanter.

7. Samlivsetikk som gnostisisme

Gud gir livet slik det er. Det innebærer en forståelse av den seksuelle relasjon mellom mann og kvinne som uttrykk for en gudgitt struktur ved virkeligheten, ettersom det er denne relasjon vi

alle er blitt til ved. Det er dette som ligger til grunn både for skapelsesberetningens sammenknytning av gudbilledlighet og forplantning og for Paulus' forståelse av samkjønnssex som noe som er «mot naturen».

Det sier seg selv at en slik forståelse av bestemte trekk ved det skapte som uttrykk for en gudgitt norm for hvordan livet skal leves må avvises av dem som forsvarer den nye samlivsetikken. Spørsmålet er hvordan denne avvisningen skal vurderes. Den spiller åpenbart på lag med samtidskulturen. Frigjøring fra naturgitte begrensninger er en viktig målsetting for det moderne mennesket, og den legges nå også til grunn for forståelsen av det som har med kropp og kjønn å gjøre. En slik påpekning er imidlertid i seg selv ikke et svar på spørsmålet. Den kristne budskap og den kristne virkelighetsforståelse må alltid kontekstualiseres, men det blir problematisk om det gjøres på en slik måte at konteksten overtar rollen som produsent av budskapets innhold.

Oldkirken avviste utfordringen fra gnostisismen, som på mange måter representerte en ånd/materie-dualisme beslektet med modernitetens, og en tilsvarende avvisning har det ofte vist seg nødvendig å gjenta. Guds Sønn er et levende menneske av kjøtt og blod, og Guds vilje for livet på jorden manifesteres i form av en velsignelse av den seksuelle relasjon mellom mann og kvinne som ikke kan erstattes av noen annen relasjon. Man kan avstå fra den, og det er en livsform som i Det nye testamente har elementer av forbilledlighet ved seg. Men den kan ikke erstattes av noen annen lignende relasjon uten at en derved bryter med den oppfatning av verden som gudgitt virkelighet som bærer den bibelske virkelighetsforståelsen.

Det er derfor vanskelig å se hvordan forsvar for skeiv livsutfoldelse kan unngå å rammes av kritikk for å representere en form for ånd/materie-dualisme beslektet med gnostisismens. Dette er en innvending tilhengere av den nye samlivsetikken så langt jeg kan se, konsekvent lar være å forholde seg til. Dette hadde vært interessant å se hvordan argumentasjonen hadde sett ut om en hadde gått inn i denne problemstillingen. Hvor vellykket denne ville vært, er det vanskelig å si noe om uten å ha sett den. Men også her må det være tillatt å anmelde en viss skepsis i utgangspunktet.

8. Avsluttende bemerkninger

Det er altså ikke mulig å forstå hvordan en kan unngå den konklusjon at den nye samlivsetikken, blant annet slik den kommer til uttrykk i sentral dokumenter fra Den norske kirke om denne saken, uttrykker en moraliserende og gnostisk virkelighetsforståelse. Dette er en kritikk av den nye samlivsetikken som ideologisk konstruksjon slik denne kommer til uttrykk blant annet i

den alternative liturgien for inngåelse av ekteskap, som nødvendigvis må stryke både 1 Mosebok 2 og Matteus 19 fra listen over tekster som skal leses. Det er imidlertid ikke en kritikk av mennesker som kommer til kort overfor Jesu absolutte krav om å innrette livet i samsvar med kravet ubetinget nestekjærlighet i alle relasjoner inkludert dem som omfatter seksualiteten. I den gruppen antar jeg vi alle befinner oss, og det gjør at vi alltid må nærme oss disse spørsmålene med ydmykhet og forsiktighet.

(Publisert i Luthersk Kirketidende nr. 14 2022)